

Bijlage HAVO
2024

tijdvak 1

geschiedenis

Bronnenboekje

Vroegmoderne tijd

bron 1

In 1559 schrijft Michele Suriano, de Venetiaanse ambassadeur in Spanje, over de Spaanse koning Filips II:

De koning vindt geen enkele natie zo goed als de Spaanse. Hij woont tussen de Spanjaarden, hij vraagt hun om advies en hij richt zijn politiek op hen; hierin verschilt hij echt van zijn vader. Hij is niet onder de indruk van de Italianen en van de Vlamingen¹⁾ en kijkt neer op de Duitsers. Hoewel hij misschien de belangrijkste mannen van de landen waarover hij heerst in dienst neemt, laat hij niemand daarvan toe tot zijn geheime raden²⁾, hij maakt alleen gebruik van hun diensten op militair vlak.

noot 1 Hiermee bedoelt Suriano de onderdanen van de Spaanse koning die in de (Zuidelijke) Nederlanden wonen.

noot 2 Dit zijn bestuursorganen.

bron 2

Op 21 mei 1607 schrijft een Engelse kolonist in Amerika over een ontmoeting met de inheemse bevolking:

Maar in aanwezigheid van beide stamhoofden bleek dat we twee kogelzakken misten met kogels en divers speelgoed [gebruikt voor de handel met de inheemse bevolking] erin. We klaagden bij de stamhoofden, die er onmiddellijk voor zorgden dat het allemaal werd teruggegeven. Ze hadden de kogels en het speelgoed echter verdeeld over minstens een dozijn mensen, ook over diegenen aan de overzijde van het water. Eén van hen, die een mes had gestolen, bracht het op bevel van het stamhoofd terug, nog voordat wij het kwijt waren. Kapitein Newport¹⁾ bedankte de stamhoofden en beloofde de dieven met het speelgoed dat ze hadden gestolen, maar hij behield de kogels. Hij maakte echter wel duidelijk dat het in Engeland de gewoonte was om de doodstraf te geven voor dergelijke overtredingen.

noot 1 Christopher Newport is de kapitein van het Engelse schip de *Susan Constant*, waarmee hij in 1607 kolonisten vervoert naar Amerika.

bron 3

De Franse koning Lodewijk XIV (1643-1715) laat dit beeld maken na zijn besluit dat hij de rechten van protestanten in Frankrijk intrekt. Het beeld wordt opgesteld in zijn paleis in Versailles:

Lodewijk XIV

Een vrouw die
het protestantisme voorstelt

Slangen die uit protestantse
boeken kruipen

Toelichting:

Lodewijk XIV is afgebeeld als een Romeinse keizer.

bron 4

In 1793 is het nieuwe republikeinse bestuur in Frankrijk in oorlog met verschillende omringende landen die de Franse monarchie steunen. In november 1793 verschijnt het artikel "Heldenmoed van een vrouwelijke soldaat" over Liberté Barreau¹⁾:

Tijdens een aanval op een verschansing wordt haar echtgenoot gewond, zij zet de aanval door, schiet negentien kogels af, weert twee tegenstanders af en bereikt het doel. Dan komt de burgervrouw bij haar echtgenoot terug, omhelst hem, troost hem, tilt hem op en draagt hem naar een kar, vergezelt hem naar het ziekenhuis, waar ze hem, met alle zorgen die een echtgenote aan haar man verschuldigd is, aantoonde dat ze de deugden van een vrouw niet had opgegeven.

noot 1 Rose-Alexandrine Barreau, die zich Liberté (vrijheid) noemt, vecht in het Franse leger.

Moderne tijd

bron 5

In 1858 laat koningin Victoria afkondigen dat:

Vanuit een groot vertrouwen in de loyaliteit, het vermogen en het oordeel van onze trouwe en zeer geliefde neef en raadslid, landgraaf Charles John Canning, benoemen wij hem hierbij (...) tot onderkoning en gouverneur-generaal in en over onze gebieden [in India]. Om deze gebieden in onze naam te besturen, en in het algemeen om in onze naam en namens ons te handelen, met inachtneming van de bevelen en voorschriften die hij van tijd tot tijd zal ontvangen van ons. (...) Hierbij verkondigen we aan de inheemse vorsten van India dat alle verdragen met hen, gemaakt door de East India Company, door ons worden geaccepteerd en gehandhaafd en we verwachten eenzelfde houding van hun kant (...). We zullen de rechten, waardigheid en eer van inheemse vorsten respecteren en we wensen dat zij, net als onze eigen onderdanen, welvaart en sociale vooruitgang zullen verkrijgen, die alleen verzekerd kunnen worden door binnenlandse vrede en goed bestuur.

bron 6

In 1879 zegt de Britse parlementariër Lord Ashley, Earl of Shaftesbury, in een toespraak over de jaren 1830:

De andere [redenering] is het oude, vaak herhaalde en even vaak weerlegde argument dat het werk licht is. Licht! Ongetwijfeld is veel ervan licht, gemeten naar het uithoudingsvermogen van zo'n drie of vier minuten. Maar wat zegt u, heren, van continu zwoegen, in staande houding, in een giftige atmosfeer, gedurende dertien uur, met vijftien minuten rust? (...) Wel, ze [kinderen] worden onvolgroeid, kreupel, misvormd, nutteloos. Ik spreek over wat ik weet - ik zeg wat ik heb gezien. Toen ik in 1838 Bradford, in Yorkshire, bezocht, omdat ik de toestand van de kinderen wilde zien - want ik wist dat ze al op zeer jonge leeftijd in de kamgarenfabricage werkten (...) vroeg ik om een groep kreupelen en misvormden. In korte tijd werden er meer dan 80 verzameld op een grote binnenplaats. Het was slechts een steekproef van de hele massa. (...). Dit was het effect van langdurig zwoegen op het tere geraamte van kinderen op jonge leeftijd. Toen ik enkele jaren later Bradford bezocht, na de beperking van werkuren, riep ik op tot een soortgelijke tentoonstelling van kreupelen; maar God zij geprezen! er was er niet één te vinden in die uitgestrekte stad.

bron 7

Rond 1890 maakt de Javaanse kunstenaar Tirto dit schilderij:

Javaanse tekst op het schilderij: de moord op kapitein Tack te Kartasura in 1684.

Toelichting:

Kapitein Tack werkt in de zeventiende eeuw voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), een handelsorganisatie die gebieden onderwerpt in Indonesië.

De man links in het midden is kapitein Tack, met links van hem het VOC-leger. De man rechts in het midden is Surapati, die in opstand kwam tegen de VOC, met rechts van hem zijn leger.

Kartasura is de hoofdstad van het sultanaat Mataram, op het Indonesische eiland Java.

bron 8

Een foto, gemaakt in de Duitse stad Schmölln in december 1940:

Tekst op het bord:
Ik ben uit de *Volksgemeinschaft* verstoten.

Toelichting:
Het haar van deze Duitse vrouwen wordt afgeschoren omdat ze Poolse krijgsgevangenen hebben geholpen.

bron 9

De Duitser Helmut Köller vertelt in een interview wat hij als kind meemaakte in 1946:

Toen hoorde ik: "Iedereen moet weg. Het dorp¹⁾ moet worden ontruimd." Toen hebben we dat ook gedaan. We pakten onze rugzak. Elk kind had een rugzak. Ik had een grote, mijn moeder een hele grote en mijn jongere broers kleinere. We gingen lopend naar Ratzeburg. Daar werden we door de Polen bijeengebracht op een schoolplein. We moesten wachten tot er een aantal dorpen bij elkaar was. Na drie dagen moesten we naar het station. (...) Het duurde lang voor iedereen was ingestapt. En opeens werd het lied aangeheven 'Vaarwel mijn dierbaar vaderland'. En de hele trein, alle vrouwen, zongen dat lied.

noot 1 Het gaat om het Duitse dorp Lümzow, nu Łomczewo in Polen.

bron 10

In oktober 1969 zendt een actualiteitenprogramma op televisie een reportage uit over de Nederlandse ambtenaar Jongejan die in Oujda (Marokko) gastarbeiders selecteert. Hij doet dit binnen enkele seconden, waarbij hij vraagt of de mannen Frans spreken. Een fragment uit de reportage:

journalist: "Meneer Jongejan, hoe kunt u nou zo een, twee, drie uitmaken of u iemand afwijst ja of nee? Waarop baseert u zo'n beslissing?"

Jongejan: "De grove selectie begint met de eisen van de werkgever, bijvoorbeeld leeftijd, gehuwd of ongehuwd, en de eisen die mijn ministerie¹⁾ me meegeeft. Ze moeten representatief zijn voor de Nederlandse arbeidsmarkt, geen analfabeet. Er moet behoorlijke communicatie zijn, dat is wel eens te wensen overgelaten (...)."

journalist: "Op een buitenstaander, meneer Jongejan, maakt uw werk een bijzonder moeilijke indruk. Het lijkt, ik zou bijna zeggen alsof je op een slavenmarkt staat."

(...)

Jongejan: "Ik heb de middelen die ik heb en dat is mijn intuïtie en mijn ervaring en dat is misschien wat scherp. Ik moet het scherp spelen."

noot 1 Jongejan werkt voor het ministerie van Sociale Zaken.

bron 11

In het Welzijnsmaandblad van februari 1981 staat deze prent van Collignon:

Toelichting:

De welzijnssector zorgt voor personen of groepen die niet volledig voor zichzelf kunnen zorgen.

bron 12

Anatoly Tsjernjajev, adviseur buitenlandse zaken van Gorbatsjov, schrijft in zijn dagboek over een gesprek dat plaatsvond op 11 oktober 1989:

Gorbatsjov noemde Honecker een 'klootzak'. Honecker had, voegde Gorbatsjov eraan toe, gewoon tegen zijn luitenants kunnen zeggen: "Ik heb vier operaties gehad, ik ben 78 jaar oud en deze roerige tijden vragen te veel kracht van mij, laat me stoppen, want ik heb mijn taak gedaan." Had hij dat gedaan, dan was hij nog positief de geschiedenisboeken in gegaan. Shakhnazarov¹⁾ en ik spraken onze twijfel uit of zelfs dat mogelijk was geweest. Twee of drie jaar geleden misschien, maar vandaag is hij al afgeschreven door zijn volk.

noot 1 Shakhnazarov is ook een adviseur van Gorbatsjov.